

ЗАЛУЧЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Активізація інвестиційної діяльності в АПК, збільшення обсягів інвестування та їх ефективне використання є головною передумовою економічного зростання України як аграрної держави, одним з вирішальних факторів успішного реформування її народного господарства.

Вступ

В умовах виходу вітчизняної економіки з кризи та переходу до стадії економічного зростання великого значення набуває інвестиційна діяльність.

Інвестиції мають значні переваги в порівнянні з позиками і кредитами, оскільки не стають зовнішнім боргом, сприяють інтеграції національної економіки у світову і залученню передових технологій.

В агропромисловому комплексі в останні роки намітилася тенденція до зростання обсягів інвестицій в господарствах усіх форм власності, однак їх обсяг та рівень ефективності залишаються недостатніми.

Внаслідок цього сформований раніше ресурсний потенціал рік у рік вичерпується.

За таких умов необхідна активізація інвестиційних процесів з метою пошуку додаткових джерел залучення інвестицій і підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору.

Стан вивчення питання. Проблеми теорії і практики інвестиційних процесів в агропромисловому виробництві знайшли відображення в роботах вітчизняних науковців: В. Г. Андрійчука, А. І. Берлача [1], Ю. О. Бойка, О. В. Гаврилюка [2], С. О. Гуткевич [3], А. Д. Діброва, Б. А. Дорашева, Т. В. Дорошенка, Р. А. Івануха, М. І. Кісіля, О. І. Колосова [6], І. І. Лукінова, Т. Є. Мазнева, П. М. Макаренка, Л. Ю. Мельника, О. М. Онищенко, А. А. Пересади [7], Г. М. Підлісецького, П. Т. Саблука, В. І. Соколова, О. М. Царенка, Л. П. Чижова, О. М. Шпичака, С. Г. Юрія, В. В. Юрчишина та інших [1, 2, 6, 7].

Ними досліджено багато фактичного матеріалу, на основі чого зроблено відповідні висновки та обґрунтовано низку рекомендацій щодо розвитку іноземного інвестування АПК та підвищення його ефективності. Проте значна частина питань, пов'язаних із дослідженням суті, структури та розробки стратегії підвищення ефективності інвестування АПК України, ще залишаються не вирішеними.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану залучення та використання інвестицій в АПК України та визначення пріоритетних напрямів іноземного інвестування даної галузі народного господарства.

Методологічною основою даного дослідження був діалектичний метод пізнання економічних явищ та положень економічної теорії з питань інвестування.

У процесі дослідження були використані такі *методи*: *абстрактно-логічний* (теоретичні узагальнення і формування висновків), *статистико-економічний* (аналіз і узагальнення статистичної інформації щодо сучасного стану залучення та використання іноземних інвестицій в агропромисловому комплексі), *графічний* (представлення статистичної інформації у вигляді графіків і діаграм), *та інші загальноприйняті* методи дослідження.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі та нормативні акти України, офіційні дані державного комітету статистики, статистичні дані іноземних джерел, зарубіжна та вітчизняна монографічна література, спеціальні періодичні видання, а також дані власних досліджень, проведених автором.

Результати досліджень

Вихід України з тривалої економічної кризи значною мірою залежить від обсягів надходження іноземних інвестицій, оскільки внутрішніх джерел фінансування в Україні недостатньо.

Іноземні інвестиції – це явище, яке набуло поширення тільки в останні десятиріччя і має тенденцію до подальшого розвитку.

У 2003 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1319,9 млн.дол. прямих інвестицій, у т. ч. з країн СНД надійшло 69,0 млн.дол. (5,2 % щодо загального обсягу), з інших країн світу – 1250,9 млн.дол. (94,8 %). Нерезидентами вилучено капіталу на 340,4 млн.дол.

Основними формами залучення капіталу в даному році були грошові внески, які склали 754,3 млн.дол. (57,1 % вкладеного обсягу), та внески у формі рухомого і нерухомого майна – 483,6 млн.дол. (36,6 %).

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну на 01. 01. 2004 р. становив 6657,6 млн.дол. (рис. 1) [10], що складає 140 дол. на одного мешканця України. (Для порівняння: у Франції на душу населення припадає 12 тис. дол. США іноземних інвестицій, у США – 9,7 тис., у Польщі – 870 дол. США.) Приріст іноземного капіталу у 2003 році склав 1185,7 млн. дол. (21,7 %).

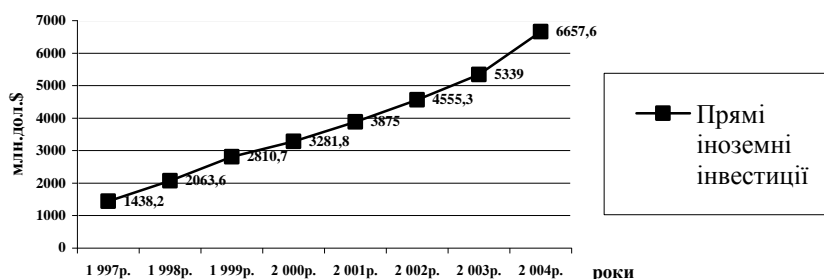

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в економіку України за 1997–2004 рр.

З даної діаграми видно, що відбувається постійне зростання прямих іноземних інвестицій в економіку України, однак у цілому процес залучення іноземних інвестицій супроводжується цілим рядом негативних тенденцій. Так, обсяги надходжень іноземних капітальних вкладень протягом останніх років дуже малі у порівнянні з дійсними потребами в них. Потреби української економіки в іноземних інвестиціях оцінюються експертами в 40–50 млрд. дол. США, зокрема в АПК – 7,5 млрд. дол. США [1].

За станом на 01. 10. 2003 року в сільське господарство України було залучено 168,7 млн. дол. США, що становить 2,7 відсотків від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в українську економіку [11].

Разом з цим, дана галузь має значний потенціал, який проявляється передусім у наступних чинниках: 1) 60 % сільськогосподарських угідь являють собою високоякісні чорноземи; 2) існують регіони з досить низьким рівнем зайнятості працездатного населення; 3) порівняно високий рівень освіти і професійної підготовки працівників; 4) сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування багатьох культур.

Найбільшу зацікавленість у іноземних інвесторів щодо напрямків вкладення капіталу, як і раніше, викликають харчова та переробна промисловості – 988,3 млн. дол. (14,8 %). Вони залишаються найбільш інвестиційно привабливими галузями АПК.

Інвестиції надійшли із 114 країн світу і найбільші обсяги внесено нерезидентами з:

- США – 1074,8 млн. дол. (16,1 % щодо загального обсягу);
- Кіпру – 779,2 млн. дол. (11,7 %);
- Сполученого Королівства – 686,1 млн. дол. (10,3 %);
- Нідерландів – 463,9 млн. дол. (7,0 %);
- Німеччини – 441,4 млн. дол. (6,6 %);
- Віргінських, Британських островів – 381,0 млн. дол. (5,7 %);
- Російської Федерації – 377,6 млн. дол. (5,7 %);
- Швейцарії – 319,5 млн. дол. (4,8 %);
- Австрії – 252,1 млн. дол. (3,8 %).

Цим 9 країнам належить 71,7 % від загального обсягу прямих інвестицій в економіку України [11].

Найвища частка аграрного спрямування іноземних інвестицій характерна саме для американського капіталу – 4 %. У інших країнах цей показник не перевищує 1,5 %.

Однак більшість потенційних іноземних інвесторів все ще утримуються від інвестування АПК України, мотивуючи це нестабільністю законодавства в нашій державі, надмірним податковим тиском, неготовністю більшості потенційних українських партнерів дотримуватися договірних зобов'язань, нечіткою роботою судової системи тощо.

Уряд України наполегливо проводить роботу щодо підвищення зацікавленості іноземних підприємців до співпраці з українськими партнерами, створення привабливого інвестиційного клімату в нашій державі.

Беззаперечна істина: іноземні інвестиції найактивніше, і, головне, стабільно йдуть не туди, де найгостріше не вистачає капіталу, а туди, де вже інтенсивно здійснюються капіталовкладення, тобто іноземні інвестиції залучаються інвестиціями внутрішніми.

Особливо актуальним завданням у даний час є створення в Україні сприятливих умов для функціонування національних інвесторів, початок діяльності яких слугуватиме важливим каталізуючим індикатором і для зарубіжних інвесторів.

У цьому напрямку додатковим заходом щодо створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні та активізації підприємницької діяльності на регіональному рівні стало створення спеціальних (вільних) економічних зон, а також впровадження спеціального пільгового режиму інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку.

Зокрема, у спеціальних (вільних) економічних зонах та на територіях пріоритетного розвитку встановлюються пільгові митні правила, податкові й інші вигідні умови для здійснення економічної діяльності. В основному ці пільги виражаються у звільненні від сплати мита і податку з доданої вартості при ввезенні устаткування й інших товарів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту на зазначених територіях; у зменшенні

суми податку з прибутку; у звільненні від деяких інших обов'язкових платежів [8].

Наразі в Україні законодавчо оформлено 10 спеціальних (вільних) економічних зон та 9 територій пріоритетного розвитку.

Однак проведений аналіз свідчить, що через відсутність розвиненої інфраструктури надходження іноземних інвестицій в спеціальні економічні зони та території пріоритетного розвитку поступове уповільнюються.

Так, якщо темпи надходження іноземних інвестицій у цілому по країні у минулому році збільшилися майже у 1,5 раза, то в СЕЗах – лише на 4 %, а в окремих територіях спостерігається їх скорочення. Для поліпшення стану інвестиційної діяльності необхідно: **по-перше**, щоб уряд прийняв рішення про недоцільність продовження пільгового режиму для тих територій і зон, де інвестиційна діяльність не розпочалася, та ініціювати внесення до парламенту законопроекту про стимулювання розвитку регіонів та депресивних територій; **по-друге** – розробити єдину законодавчу базу для всіх зон преференційних режимів України.

Важливого значення в державному регулюванні залучення інвестицій в сільське господарство й у економіку в цілому набуває запровадження механізму заохочення комерційних банків до надання довгострокових кредитів під конкретні інвестиційні проекти. Нині пасивність комерційних банків у довготерміновому кредитуванні зумовлена недостатністю ресурсів. З іншого боку, високі відсоткові ставки призводять до того, що кредитні кошти стають економічно недоцільними. У стратегічному плані підтримки сільськогосподарського товаровиробника комерційні банки повинні спрямовувати свою діяльність на створення конкурентоспроможного та високорозвинутого виробничого середовища. Для цього слід ввести диференційовані відсоткові ставки шляхом застосування пільгових умов оподаткування банків, які працюють по кредитуванню АПК. Вважаємо за потрібне створення фонду кредитної підтримки, кошти якого будуть використовуватися на отримання гарантій під банківські кредити та іноземні інвестиції.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні необхідна орієнтована на ринок ефективна легітимна система, що ґрунтується на фундаментальних принципах приватної власності та ринкової економіки і є реальним могутнім стимулом для капітальних вкладень. Закони про власність є наріжним каменем будь-якого ринкового середовища. І найбільш серйозною перешкодою для функціонування, зокрема іноземних інвесторів, є відсутність повного визнання і належного захисту приватної власності, що неминуче впливає на можливість і ефективність кредитування.

Для сільськогосподарських підприємств у даній ситуації на перший план виступає можливість іпотечного кредитування. Іпотека є одним із основних джерел інвестиційних ресурсів для сільського господарства в країнах з ринковою економікою, оскільки земля є високоліквідним фактором

виробництва, привабливим для кредиторів. Однак в Україні така форма кредитування ще не отримала широкого розвитку, оскільки вона передбачає розвинутий ринок сільськогосподарської землі. Кредитування під заставу землі стримується відсутністю правової бази для її купівлі-продажу, а також тим, що земля як фактор виробництва в сучасних умовах або не приносить доходу, або має надзвичайно низьку рентабельність, тобто не гарантує повернення кредиту.

Тільки після створення реально діючої законодавчої системи відносин власності на землю, при наявності сітки уповноважених державою іпотечних банків і по мірі підвищення рентабельності (доходності) сільськогосподарського виробництва (це також потребує підтримки на державному рівні) можна буде розраховувати на позитивні прогнози.

Складність нинішнього періоду в сільськогосподарських підприємствах полягає в тому, що через високий рівень збитковості повернення кредитів лягає важким тягарем на виробника. Чи не єдиним способом створення фінансових ресурсів для ефективного виробництва в даній ситуації виступає лізинг.

Завдяки впровадженню фінансового лізингу сільськогосподарський товаровиробник має можливість отримати для виробництва вкрай необхідні машини і обладнання без одночасної оплати їх вартості і мобілізації власних коштів для купівлі, а лізингові платежі проводити в період експлуатації цієї техніки, тобто, за рахунок економічного ефекту, отриманого від використання нової техніки; лізингоодержувач отримує доступ до ринкової інформації і сам робить вибір характеристик і марок машин, користується гарантією заводу та іншими правами; спирається на підтримку лізингодавача при вирішенні проблем технічного обслуговування машин, страхування, гарантійних прав тощо.

Таким чином, використання лізингу в сільському господарстві допоможе розв'язанню проблеми подолання безвихідної ситуації у виробництві сільськогосподарської продукції, яка викликана диспаритетом цін на сільгосптехніку і продукцію сільського господарства.

Висновки та перспективи подальших досліджень

На підставі проведеного дослідження нами визначені основні перешкоди щодо залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в агропромисловий комплекс України та визначені можливі способи їх усунення:

Умови, що сприяють залученню іноземних інвестицій	Способи усунення перешкод
Стабілізація політичної обстановки та поліпшення макроекономічного середовища	- Зниження рівня інфляції. - Якість і надійність інформації міністерств, відомств та інших фінансових інститутів. - Сприяння з боку уряду. - Забезпечення стимулів з боку місцевої адміністрації в регіонах для одержання ПІІ.

Умови, що сприяють залученню іноземних інвестицій	Способи усунення перешкод
	<ul style="list-style-type: none"> - Продовження економічної політики формування народного господарства України, відкритого для світового ринку. - Проведення маркетингової компанії для підвищення іміджу України як країни-одержувача ПІІ.
Усунення перешкод, що збільшують ризик капітальних вкладень	<ul style="list-style-type: none"> - Стабілізація законодавства. - Забезпечення захисту прав власності. - Рівноправне ставлення як до своїх, так і до іноземних інвесторів. - Виконання норм закону на всіх рівнях системи управління інвестиціями. - Призначення посадової особи, яка відповідає за ПІІ. - Зниження рівня корупції і злочинності. - Забезпечення можливості звернення до суду у випадку порушення закону органами управління. - Скорочення контролю до необхідного мінімуму. - Наближення стилю менеджменту в Україні до міжнародних стандартів.
Усунення перешкод, що збільшують витрати на здійснення заходів підвищення доходності інвестицій	<ul style="list-style-type: none"> - Спрощення бюрократичних процедур відносно інвестиційного процесу. - Фінансові стимули для зацікавленості інвесторів. - Поліпшення транспортної та телекомунікаційної інфраструктури. - Удосконалення податкової системи, зменшення податкового тиску на підприємство. - Зниження розмірів плати за одержання дозволів, віз тощо. - Забезпечення на законодавчому рівні гарантій повернення експортерам прибутку на додану вартість.
Поліпшення умов для реалізації стратегічних цілей підприємств	<ul style="list-style-type: none"> - Лібералізація зовнішньої торгівлі. - Довгостроковість вкладень. - Поліпшення соціальної інфраструктури. - Конкуренція регіонів для одержання іноземних інвестицій.

Для інвестиційного забезпечення аграрного сектора необхідна чітка державна економічна підтримка АПК. Держава повинна виконувати функції гаранта стабільності інвестиційного клімату шляхом проведення гнучкої, але регламентованої і передбачуваної податкової, амортизаційної, митної, цінової, кредитної політики.

Світовий досвід показує, що іноземний капітал у формі інвестицій надходить перш за все у ті країни, де створена стабільна та ефективна

законодавча база щодо режиму залучення та використання іноземних інвестицій.

Наразі обсяги іноземних інвестицій не відповідають реальним потребам економіки України. В галузевому розрізі іноземні інвестиції зосереджуються в галузях, які забезпечують гарантований швидкий прибуток завдяки високій оборотності капіталу.

Залучення іноземних інвестицій в економіку України багато в чому залежить від стану її інвестиційного середовища, який визначається дією багатьох факторів.

Іноземні інвестори серед основних перешкод їх діяльності в Україні називають: законодавчу нестабільність, незадовільний стан транспортної інфраструктури і телекомунікаційної системи, непослідовність дій уряду при виконанні взятих на себе зобов'язань, часто неправомірне втручання місцевих органів влади в діяльність інвесторів, високий рівень корупції, особливо в органах, що здійснюють контрольні функції на місцях та видають необхідні дозволи, нерозвиненість фондового ринку.

Активізація іноземного інвестування є наслідком поживлення вітчизняної економіки та появи позитивних тенденцій у відродженні виробництва, а це означає, що зростання рівня капіталоутворення в Україні має відбуватися насамперед за рахунок національних заощаджень, завдяки активізації процесу їх конвертації в інвестиції. Це є преспективою досліджень даної проблеми. Іноземні ж кошти, незважаючи на їх важливу роль в інвестиційному процесі, мають другорядне значення, бо вони надходять у вітчизняну економіку лише за умов досягнення певної макроекономічної стабільності та зростання виробництва.

Література

1. Берлач А. І. Проблеми становлення лізингових відносин в АПК України // Фінанси України. – 1999. – № 5. – С. 75–77.
2. Гаврилюк О. В. Іноземні інвестиції. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 1998. – 200 с.
3. Гуткевич С. О. Умови залучення іноземних інвестицій в економіку України // Економіка АПК. – 2001. – № 6. – С. 79–84.
4. Економіка України за січень–квітень 2003 року // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 94. – С. 6.
5. Іноземні інвестиції в економіці України: динаміка та структура // Моніторинг інвестиційної діяльності. – 2003. – № 1. – С. 5–10.
6. Колосов О. І. Іноземні інвестиції в економіку України: користь чи небезпека // Економіка України. – 1999. – № 11. – С. 25–30.
7. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
8. Сіваченко І. Ю., Кухарська Н. О., Левицький М. А. Вільні економічні зони: Навч. посіб. – К.: Дакор; Алерта, 2001. – 480 с.

9. Статистичний щорічник України за 2001 рік. – К.: Техніка, 2002. – 650 с.
10. Соціально-економічне становище України за 2003 рік // Український інвестиційний журнал “Welcome”. – 2004. – № 3. – С. 20–25.
11. Матеріали інтернет сайтів: www.ukrstat.gov.ua, www.minagro.kiev.ua, www.kmu.gov.ua, www.me.gov.ua.